

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Patentinhaltijan velvollisuus lisensoida ympäristöteknologiaa – määräävän markkina- aseman väärinkäyttö EU-kilpailuoikeuden näkökulmasta

Immateriaalioikeus ja kestävä kehitys
ON-tutkielma

Laatija:
Sofia Yli-Kivistö

10.5.2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

ON-työ / Tutkielma

Oppiaine: Immateriaalioikeus ja kestävä kehitys -erikoistumisjakso

Tekijä: Sofia Yli-Kivistö

Otsikko: Patentinhaltijan velvollisuus lisensoida ympäristöteknologiaa – määräävän markkina-aseman väärinkäyttö EU-kilpailuoikeuden näkökulmasta

Ohjaaja: Heidi Härkönen

Sivumäärä: 22 sivua

Päivämäärä: 10.5.2026

Tutkielma käsittelee patentinhaltijan velvollisuutta lisensoida ympäristöteknologiaa Euroopan unionin kilpailuoikeuden näkökulmasta. Ilmastonmuutos sekä muut ympäristökriisit ovat aikamme kiireellisimpiä oikeudellisia ja yhteiskunnallisia haasteita. Lisäksi yhä suurempi osa ympäristön ja kestävä kehityksen kannalta kriittisestä teknologiasta on patenteilla suojattujen yksinoikeuksien takana. Tutkielman pääkysymys on, milloin ympäristöteknologiapatenttien haltijan kieltäytyminen lisensoimasta patentejaan muodostaa määräävän markkina-aseman väärinkäytön SEUT 102 artiklan nojalla. Lisäksi tutkielman tarkoituksena on selvittää pakkolisenssiasetuksen tuomia mahdollisuuksia ympäristöteknologioiden laajempaan pakkolisensointiin.

Tutkimusmetodeina hyödynnetään lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa sekä de lege ferenda -tutkimusta. Koska suora EU-oikeuskäytäntöä nimenomaan ympäristöteknologian kontekstissa ei ole, tutkielmassa hyödynnetään analogista tulkintaa tekijänoikeustapausten pohjalta muodostuneen poikkeuksellisten olosuhteiden testin soveltamiseksi ympäristöteknologiapatenttien kontekstiin.

Magill-, IMS Health- ja Microsoft-tapaukset muodostavat tutkielman perusteella rakenteellisesti yhtenäisen kehityskaaren, mutta eivät täysin yhtenäistä testiä. Teknisen kehityksen kriteerin soveltamisala on epämääräinen, mutta sen joustavuus mahdollistaa testin soveltamisen ympäristöteknologiakontekstiin. Ympäristöteknologioiden yhteiskunnallinen merkitys voi vaikuttaa poikkeuksellisten olosuhteiden testin soveltamiseen, mutta testi on luonteeltaan hidas ja reaktiivinen eikä tarjoa systemaattista ratkaisua ympäristöteknologian laajaan diffuusio-ongelmaan.

Pakkolisenssiasetus (EU) 2025/2645 on riittämätön vastaus ympäristöteknologioiden saatavuuden haasteisiin, koska sen soveltaminen edellyttää tunnustetun kriisi- tai hätätilamekanismin aktivoitumista eikä asetus sisällä erillistä ympäristökriisimekanismia. Huomionarvoista on, että asetuksen alkuperäisessä ehdotuksessa ympäristökriisit tunnistettiin nimenomaisesti mekanismin potentiaalisena soveltamisalana. Asetuksella myös arvioitiin olevan myönteisiä vaikutuksia ympäristökriisien ratkaisemisessa tarvittavien teknologioiden saatavuuteen, mutta lopullisessa asetustekstissä ympäristökriisit jätettiin soveltamisalan ulkopuolelle. De lege ferenda -argumentaation perusteella ympäristökriisi tulisi kytkeä asetuksen soveltamisalaan joko liitettävä päivittämällä tai kriisi-käsitettä laajentavasti tulkitsemalla, jotta SEUT 11 artiklan ympäristöintegraatioperiaate toteutuu myös käytännön tasolla.

Avainsanat: EU-kilpailuoikeus, immateriaalioikeus, lisensoinnista kieltäytyminen, määräävä markkina-asema, pakkolisensointi, pakkolisenssiasetus, patenti, SEUT 102 artikla, ympäristökriisi, ympäristöteknologia

Sisällys

Patentinhaltijan velvollisuus lisensoida ympäristöteknologiaa – määräävän markkina-aseman väärinkäyttö EU-kilpailuoikeuden näkökulmasta.....	I
Lähteet.....	VI
Lyhenteet.....	X
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman tausta ja merkitys.....	1
1.2 Tutkielman lähtökohdat.....	2
2 Pakkolisensoinnin oikeudellinen kehys.....	4
2.1 Patenttioikeuden yksinoikeus ja sen rajoitukset.....	4
2.2 SEUT 102 artikla tutkielman normiperustana.....	5
2.3 Kilpailuoikeudellinen pakkolisensointi suhteessa erityissääntelyyn.....	6
3 Lisensoinnin epääminen SEUT 102 artiklan nojalla.....	7
3.1 Määräävä markkina-asema ja erityinen vastuu.....	7
3.2 Poikkeuksellisten olosuhteiden testin kehitys: Magill, IMS Health ja Microsoft8	
3.3 Patentinhaltijan puolustukset.....	12
3.4 Muodostavatko tapaukset yhtenäisen oikeudellisen testin?	15
4 Ympäristöteknologia ja pakkolisenssiasetus.....	16
4.1 Poikkeuksellisten olosuhteiden testin soveltaminen ympäristöteknologiakontekstiin.....	16
4.2 Ympäristökriisin puuttuminen pakkolisenssiasetuksen (EU) 2024/2645 soveltamisalasta	18
4.3 De lege ferenda: ympäristökriisi osaksi pakkolisensointijärjestelmää	19
5 Johtopäätökset	21

Lähteet

Kirjallisuus

- Anderman, Steven D. – Schmidt, Hedvig, EU Competition Law and Intellectual Property Rights: the regulation of innovation. Second Edition. Oxford University Press 2011.
- Davis, Richard – St. Quintin, Thomas – Tritton, Guy, Tritton on Intellectual Property in Europe. Sixth edition. Sweet & Maxwell, Thomson Reuters, 2022.
- Eloranta, Mikko, Patenttien täytäntöönpanon väärinkäyttö ja siihen puuttuminen Euroopan unionissa kilpailuoikeuden keinoin, s. 259–290 teoksessa Oesch, Rainer – Eloranta, Mikko – Heino, Mari – Kokko, Mira (toim.), Immateriaalioikeudet ja yleinen etu. Alma Talent Oy 2018.
- Graef, Inge, Rethinking the Essential Facilities Doctrine for the EU Digital Economy, TILEC Discussion Paper No. DP2019-028, 2019, (<https://ssrn.com/abstract=3371457>, Luettu 2.4.2026).
- Haarmann, Pirkko-Liisa, Immateriaalioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2014.
- Hirvonen, Ari, Mikä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.
- Iacovides, Marios – Mauboussin, Valentin, Sustainability Considerations in the Application of Article 102 TFEU: State of the Art and Proposals for a More Sustainable Competition Law (2023), J. Nowag (ed.), Research Handbook on Competition Law and Sustainability; Edward Elgar, Forthcoming. (<https://ssrn.com/abstract=4319866>, Luettu 31.3.2026).
- Kuppamäki, Petri, Uusi kilpailuoikeus. 3., uudistettu painos. Alma Talent Helsinki 2018.
- Lamping, Matthias – Batista, Pedro Henrique D. – Correa, Juan I. – Hilty, Reto – Kim, Daria – Slowinski, Peter R. – Steinhart, Miriam, Revisiting the Framework for Compulsory Licensing of Patents in the European Union. Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper No. 23–07, 2023. (<https://ssrn.com/abstract=4381959>, Luettu 1.4.2026).

Artikkelit

- Andriychuk, Oles, The Concept of Sustainability in EU Competition Law: A Legal Realist Perspective. *Yearbook of antitrust and regulatory studies* 14(23) 2021, s. 11–37.
- Ballardini, Rosa – Cadillo-Chandler, Dhanay – Mäihäniemi, Beata – Kaunisvaara, Mikko – Salami, Emmanuel, Untapping Patents to Promote a European Right to Repair: From Exhaustion to Compulsory Licensing. *GRUR International* 74(12) 2025, s. 1113–1126.
- Carrier, Michael A., An Antitrust Framework for Climate Change. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property* 9(8) 2011.
(<https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njtip/vol9/iss8/1>, Luettu 2.4.2026).
- Dacar, Rok, The Essential Facilities Doctrine, Intellectual Property Rights, and Access to Big Data. *IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law* 54, no. 10 (2023), s. 1487–1507.
(<https://doi.org/10.1007/s40319-023-01396-7>, Luettu 2.4.2026).
- Drexler, Joseph, Responses of Intellectual Property and Competition Law to the Challenges of Climate Change. *GRUR International*, 73(8), 2024, s. 715–716.
- Fair, Robert, Does Climate Change Justify Compulsory Licensing of Green Technology? *Brigham Young University International Law & Management Review* 6(1) 2010, Article 3.
(<https://digitalcommons.law.byu.edu/ilmr/vol6/iss1/3>, Luettu 1.4.2026).
- Hilty, Reto M., Batista – Pedro Henrique D., Potential and Limits of Patent Law to Address Climate Change, *GRUR International* 72(9) 2023, s. 821–839.
- Hoffmann, Fabian – Prinz zu Waldeck und Pyrmont, Gajeczek – Wolrad, Niclas – Kommer, Jérôme – Meier Hendrik – Plaga, Carsten, AIPPI-SQ 293 – Compulsory Licensing for Patents – the State of Play from a German Perspective, *GRUR International* 75(5) 2026, s. 409–424,
(<https://doi.org/10.1093/grurint/ikag019>, Luettu 3.4.2026).
- Holmes, Simon, Climate change, sustainability, and competition law. *Journal of Antitrust Enforcement* 8(2) 2020, s. 354–405.
- Leskinen, Minni, De lege ferenda -tutkimuksesta metodina ja tieteenä. *Lakimies* 7–8/2022, s. 1158–1185.

- Malinauskaite, Jurgita, – Fatih Buğra, Erdem, Competition Law and Sustainability in the EU: Modelling the Perspectives of National Competition Authorities. *Journal of Common Market Studies (Oxford)* 61(5) 2023, s. 1211–1234.
- Pihlajarinne, Taina, Kohti kestävämpää immateriaalioikeutta? *Ympäristöjuridiikka* 3/2021, s. 23–37.

Virallislähteet

- COM(2023) 224 final. Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi kriisinhallintaan tarkoitettusta pakkolisensoinnista ja asetuksen (EY) N:o 816/2006 muuttamisesta. Bryssel 27.4.2023.
- Agenda 21, United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro 3–14 June 1992.

Oikeustapaukset

- Tuomio 14.2.1978, United Brands Company ja United Brands Continentaal BV v. komissio, Asia 27/76, ECLI:EU:C:1978:22.
- Tuomio 9.11.1983, NV Nederlandsche Banden Industrie Michelin v. komissio, Asia 322/81, ECLI:EU:C:1983:313.
- Tuomio 6.4.1995, Radio Telefis Eireann (RTE) ja Independent Television Publications Ltd (ITP) v. komissio, Yhdistetyt asiat C-241/91 P ja C-242/91 P, ECLI:EU:C:1995:98.
- Tuomio 29.4.2004, IMS Health GmbH & Co. OHG v. NDC Health GmbH & Co. KG, Asia C-418/01, ECLI:EU:C:2004:257.
- Tuomio 17.9.2007, Microsoft Corp. v. komissio, Asia T-201/04, ECLI:EU:T:2007:289.

Medialähteet

- Kuusiniemi-Laine, Anna, Lisensioinnista kieltäytyminen ja määräävän markkina-
aseman väärinkäyttö. IPR info 1.4.2003.
[https://iprinfo.fi/artikkeli/lisensioinnista_kieltaytyminen_ja_maaraavan_markkin
aaseman_vaarinkaytto-2-2003/](https://iprinfo.fi/artikkeli/lisensioinnista_kieltaytyminen_ja_maaraavan_markkin
aaseman_vaarinkaytto-2-2003/) (Luettu 31.3.2026).

Muut lähteet

EPO & IEA, Patents and the Energy Transition: Global trends in clean energy technology innovation, Paris, April 2021, <https://www.iea.org/reports/patents-and-the-energy-transition> (Luettu 20.4.2026).

Komission tiedonanto – Ohjeita komission ensisijaisista täytäntöönpanovelvoitteista sovellettaessa EY:n perustamissopimuksen 82 artiklaa yritysten määräävän aseman väärinkäyttöön perustuvaan markkinoiden sulkemiseen, EUVL C 45 24.2.2009.

United Nations Environment Programme, Making Peace with Nature. A scientific blueprint to tackle the climate, biodiversity and pollution emergencies. UNEP 2021. <https://www.unep.org/resources/making-peace-nature> (Luettu 24.4.2026).

U 54/2023 vp, Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi kriisinhallintaan tarkoitettusta pakkolisensoinnista (COM (2023) 224 final) ja asetuksen (EY) N:O 816/2006 muuttamisesta (pakkolisenssiasetus). 12.10.2023.

Valtiontalouden tarkastusvirasto, Tarkastuskertomus 82/2004, Innovatiivisten toimien alueelliset ohjelmat. DNRO 493/54/03, 22.9.2004.

Lyhenteet

EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
EUYT	Euroopan unionin yleinen tuomioistuin
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta ja merkitys

Informaatioteknologian sekä digitalisaation läpilyönnin myötä henkisen pääoman merkitys suhteessa aineelliseen pääomaan on korostunut. Siksi voidaankin argumentoida, että immateriaalioikeuksien kilpailuoikeudellinen merkitys on voimakkaassa kasvussa.¹ Aiheen ajankohtaisuutta puoltaa myös ympäristöteknologioiden² suosion kasvu sekä tarve niiden laajemmalle käyttöönnotolle esimerkiksi ilmastonmuutoksen hallinnassa.

Ilmastonmuutos on yksi aikamme kiireellisimpiä oikeudellisia sekä yhteiskunnallisia haasteita. Vastauksena siihen tarvitaan nopeaa ympäristöteknologioiden kehittämistä ja laajamittaista käyttöönottoa. Teknologinen keksintö, joka jää yksittäisen patentinhaltija yksinoikeuden taakse eikä täten leviä yhteiskunnan käyttöön, ei ratkaise ympäristökriisiä³. Puhtaan energian patenttiaktiivisuus on viime vuosina jälleen kiihtynyt, kun esimerkiksi vähähiilisen energian teknologioiden patentointi on kasvanut vuoden 2017 jälkeen.⁴ Näin ollen yhä suurempi osa ilmastonmuutoksen kannalta kriittisestä teknologiasta on yksinoikeuksien suojaamaa. Patenttien yksinoikeusrakenteeseen liittyy myös ilmeinen riski kestävyystavoitteiden toteutumisen kannalta: patentinhaltijan kaupalliset intressit eivät välttämättä ohjaa teknologiaa sinne, missä sen ympäristöhyöty olisi suurin. Tässä piilee tutkielman keskeinen jännite: immateriaalioikeudet, joiden tarkoituksena on kannustaa innovointiin, voivat samalla muodostua esteeksi juuri niiden innovaatioiden leviämiselle, joita maailma nyt eniten tarvitsee. Euroopan unionin (EU) kilpailuoikeus tarjoaa yhden mahdollisen välineen tilanteen korjaamiseksi, ja kysymys siitä, voiko ympäristöteknologian yhteiskunnallinen merkitys vaikuttaa lisensoinnista kieltäytymisen kilpailukaudelliseen arviointiin, on oikeudellisesti avoin.

---

¹ Kuoppamäki 2018, s. 303.

² Ympäristöteknologioilla viitataan Agenda 21:ssä annettuun määritelmään: ”environmentally sound technologies protect the environment, are less polluting, use all resources in a more sustainable manner, recycle more of their wastes and products, and handle residual wastes in a more acceptable manner than the technologies for which they were substitutes”. Agenda 21, luku 34.1., s. 418.

³ Ympäristökriisillä tarkoitetaan tässä tutkielmassa ihmisen toiminnasta johtuvia, laaja-alaisia ja toisiinsa kietoutuneita ekologisia muutoksia, jotka uhkaavat luonnon monimuotoisuutta, ekosysteemien toimivuutta sekä ihmiskunnan hyvinvointia ja tulevaisuutta. Ympäristökriisi ei ole yksittäinen ongelma, vaan monimutkainen ongelmakokonaisuus, johon kuuluvat erityisesti ilmastonmuutos sekä saastuminen. United Nations Environment Programme 2021, s. 5, s. 13–15, s. 21–25.

⁴ EPO & IPA 2021, s. 9.

EU-tuomioistuimet ovat kehittäneet niin sanotun poikkeuksellisten olosuhteiden testin arvioimaan, milloin immateriaalioikeuden lisensoinnista kieltäytyminen voi muodostaa määrävän markkina-aseman väärinkäytön. Testiä ei ole kuitenkaan sovellettu ympäristöteknologiapatenttien yhteydessä, eikä aiheesta ole olemassa EU-tasoista oikeuskäytäntöä. Oikeudellinen aukko on täten merkittävä ja se toistuu myös oikeuskirjallisuudessa.⁵

Aiheen ajankohtaisuutta korostaa myös viimeisin EU:n lainsäädännöllinen kehitys. Pakkolisenssiasetus (EU) 2025/2645⁶ hyväksyttiin hiljattain. Sen tarkoituksena on varmistaa kriisinhallinta patenteilla suojattujen keksintöjen nopealla käyttöönotolla, kriisien aikana sekä hätätilanteissa, vaarantamatta kuitenkaan patenttisuojaa. Asetuksen valmisteluvaiheessa ympäristökriisit olivat nimenomaisesti mainittu mekanismin potentiaalisena soveltamisalana, mutta lopullisesta tekstistä ne jätettiin pois. Tämä lainsäädännöllinen ratkaisu kuvastaa sitä oikeudellista tilaa, johon tämä tutkielma sijoittuu: ympäristöteknologian pakkolisensointi on noussut EU:n poliittiselle agendalle, mutta oikeudellinen vastaus kysymykseen on toistaiseksi riittämätön.

1.2 Tutkielman lähtökohdat

Tutkielma sijoittuu immateriaalioikeuden ja kilpailuoikeuden väliseen, osittain ristiriitaiseen EU-oikeudelliseen sääntely-ympäristöön. Tutkielman tarkoituksena on selvittää immateriaalioikeuksien haltijan velvollisuus lisensoida ympäristöteknologiaa, erityisesti määrävän markkina-aseman väärinkäytön EU-kilpailuoikeudellisesta näkökulmasta. Tarkastelussa hyödynnetään EU-oikeuden merkittäviä oikeustapauksia ja niistä muodostunutta oikeudellista testiä, vieden se ympäristöteknologian soveltamisympäristöön.⁷ Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan pakkolisenssiasetuksen tuomia mahdollisuuksia ympäristöteknologioiden laajempaan pakkolisensointiin, sillä sen valmisteluvaiheessa

---

⁵ On huomionarvoista, miten Davisin, St. Quintinin ja Trittonin kirjassa mainitaan yhteiskunnan kannalta useat viimeisen 10 vuoden aikana keskiöön nousseet kriisit ja uhat, mutta ei sanallakaan ympäristöön kohdistuvia uhkia, kuten ilmastonmuutosta tai tarvetta kestäväen kehityksen edistämiseksi yhteiskunnassa. Davis – St. Quintin – Tritton 2022, s. 3.

⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2025/2645 kriisinhallintaan tarkoitettua pakkolisenssoinnista ja asetuksen (EY) N:o 816/2006 muuttamisesta. Annettu 16.12.2025.

⁷ Tarkastelu rajautuu Magill-, IMS Health- ja Microsoft-oikeustapauksiin, joiden jälkeen oikeudellisen testin soveltaminen on jäänyt avoimeksi. Tämä mahdollistaa ympäristöteknologian kysymyksen tarkastelun tässä kontekstissa. Ympäristöteknologianäkökulmaa puoltaa lisäksi aiheesta tehdyn oikeustieteellisen tutkimuksen vähäisyys sekä jatkotutkimuksen tarve.

ympäristökriisien kaventuminen pois asetuksen soveltamisalasta on tutkielman aiheen kannalta mielenkiintoinen yksityiskohta.

Tutkielman pääkysymys on ”Milloin ympäristöteknologiapatenttien haltijan kieltäytyminen lisensoimasta patenteista muodostaa määräävän markkina-aseman väärinkäytön SEUT 102 artiklan nojalla?”. Pääkysymyksen tarkastelemiseksi hyödynnetään myös kahta toisiaan täydentävää alakysymystä: ”Millä edellytyksillä EU-tuomioistuin on katsonut lisensoinnin epäämisen olevan SEUT 102 artiklan vastaista, ja muodostavatko Magill-, IMS Health- ja Microsoft-tapaukset yhtenäisen oikeudellisen testin?” sekä ”Voiko ympäristöteknologian yhteiskunnallinen merkitys vaikuttaa testin soveltamiseen, ja onko EU:n pakkolisensointiasetus (2025/2645) riittävä vastaus tähän haasteeseen?”.

Tutkimusmetodeina hyödynnetään lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa sekä de lege ferenda - tutkimusta. Lainopin metodisina päätehtävinä ovat voimassa olevien oikeusnormien tulkinta, systematisointi sekä oikeusnormien sisällön ja keskinäisten suhteiden jäsentäminen.⁸ De lege ferenda -tutkimus suuntautuu oikeuden kehittämiseen arvioiden voimassa olevan oikeuden puutteita sekä esittäen normatiivisia kannanottoja sen parantamiseksi.⁹ Täten kyseinen tutkimusmetodi on luonteeltaan normatiivinen, argumentatiivinen sekä arvosidonnainen.¹⁰ Tutkielmassa selvitetään voimassa olevan EU-oikeuden sisältö lisensoinnin epäämisen osalta sekä arvioidaan kriittisesti, miten tätä oikeutta tulisi soveltaa ja kehittää ympäristöteknologian erityiskontekstissa. Arviointiin vaikuttavina arvoina toimivat ympäristö- ja kestävyysnäkökulmat, minkä takia tarkastelu kohdistuukin nimenomaan ympäristöteknologiapatenttien pakkolisensointiin.

Tarkastelussa hyödynnetään analogista tulkintaa¹¹, sillä suoraa EU-oikeuskäytäntöä nimenomaan ympäristöteknologian kontekstissa määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä ei ole. Tutkielmassa tarkastellut EU-kilpailuoikeuden näkökulmasta merkittävimmät oikeustapaukset koskevat tekijänoikeuksia, koska niiden muodostamaa oikeudellista testiä ei vielä ole sovellettu patenteihin. Näin ollen analogian hyödyntäminen on välttämätöntä.

---

⁸ Hirvonen 2011, s. 22–23.

⁹ Leskinen 2022, s. 1158–1159.

¹⁰ Ibid., s. 1161–1162, s. 1164–1165.

¹¹ Hirvosen mukaan ”analogisessa tulkinnassa oikeusnormia verrataan samankaltaisiin tapauksiin, jotka ovat lakitekstin ilmaisen ulkopuolella ja sen merkityssisältöä laajennetaan niin pitkälle, että sitä sovelletaan näihin tapauksiin”. Hirvonen 2011, s. 39.

2 Pakkolisensoinnin oikeudellinen kehys

2.1 Patenttioikeuden yksinoikeus ja sen rajoitukset

Immateriaalioikeuksilla luodaan niiden haltijoille yksinoikeuksia, joilla estetään kilpailijoita hyödyntämästä suojattuja oikeuksia. Immateriaalioikeuksien nimenomaisena tavoitteena onkin kannustaa luovuuteen ja saattaa uudet innovaatiot markkinoille. Patenteilla myönnetään yksinoikeus uuteen ideaan tai tekniseen oivallukseen, joka vie kehitystä eteenpäin.¹²

Patenttilaissa ei suoraan määritellä patentoitavaa keksintöä, vaan laissa esitetään vain se kenttä, jolla patentti voi tulla kysymykseen.¹³ Patenttilain (550/1967) 1 §:n mukaan patentin voi saada mihin tahansa tekniikan alaan liittyvään keksintöön, jota voidaan käyttää teollisesti.

Immateriaalioikeuksien yksinoikeusrakenteeseen liittyy kuitenkin tiettyjä haasteita.

Pihlajarinteen mukaan ongelmia konkretisoi esimerkiksi se, että patentinhaltijalla on oikeus valita, kenen kanssa haluaa solmia lisenssisopimuksen. Tietyissä tapauksissa lisensoinnista kieltäytymistä voidaan tarkastella nimenomaan määrävän markkina-aseman väärinkäyttönä. Haasteita saattaa myös aiheuttaa se, että keksinnön jatkokehittäminen on riippuvaista patentinhaltijan luvasta. Kyseiset normatiiviset seikat ovat omiaan estämään sekä hidastamaan ympäristöystävällisen teknologian leviämistä.¹⁴ Lisäksi yksinoikeuteen perustuva kielto-oikeusrakenne aiheuttaa ongelmia, vaikka se onkin välttämätön innovatiivisen työn kannustin. Pihlajarinne korostaa, että kestävyystavoitteiden osalta näin on esimerkiksi tilanteissa, joissa tietty ympäristöystävällinen tekniikka tulisi saada mahdollisimman laajaan käyttöön. Tällöin kielto-oikeusrakenne antaa oikeudenhaltijalle vallan päättää lisensoinnista, mutta se ei takaa keksinnöstä saatavaa maksimaalista kestävyyshyötyä.¹⁵ Näin ollen on perusteltua tarkastella pakkolisensointia mahdollisuutena levittää vihreitä ympäristöteknologiapatentteja laajemmin.

Kilpailuoikeuden ja immateriaalioikeuden suhde ei ole lähtökohtaisesti vastakkainen.

Molemmat pyrkivät edistämään innovatiivisuutta ja tehokkuutta kannustamalla substituutiokilpailuun¹⁶. Niiden yhteensovittaminen voi kuitenkin olla hankalaa. Ristiriita voi syntyä esimerkiksi silloin, kun immateriaalioikeudellisen yksinoikeuden hyväksikäyttö

---

¹² Kuoppamäki 2018, s. 302–303.

¹³ Haarmann 2014, s. 172.

¹⁴ Pihlajarinne 2021, s. 31.

¹⁵ Ibid., s. 29.

¹⁶ Substituutiokilpailulla viitataan kilpailuun, jossa yritykset kehittävät parempia tuotteita korvatakseen olemassa olevat vaihtoehdot. Anderman – Schmidt 2011, s. 71.

markkinoilla muodostuu kilpailuoikeuden näkökulmasta kielletyksi menettelyksi.¹⁷

Ongelmatilanteita voi syntyä myös oikeudenalojen ristiriitaisista tavoitteista: patentti perustuu sen eksklusiivisuuteen, kun taas kilpailuoikeus pyrkii sääntelemään monopoleja¹⁸.

Pakkolisenssi on jo rajoitus patentinhaltijan yksinoikeuteen. Patentin tuottaman yksinoikeuden mahdollisia haittavaikutuksia on kautta patenttihistorian pyritty lieventämään pakkolupa- eli pakkolisenssijärjestelmän avulla.¹⁹ Täten lähtökohtana on patentinhaltijan oikeus kieltäytyä lisensoimasta, ja pakkolisensointi on tähän poikkeus, mikä tekeekin Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen²⁰ (SEUT) 102 artiklan soveltamiskynnyksestä korkean.

2.2 SEUT 102 artikla tutkielman normiperustana

SEUT 102 artiklan mukaan sisämarkkinoille soveltumatonta ja kiellettyä on yrityksen määräävän aseman väärinkäyttö sisämarkkinoilla, jos se on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tällaista väärinkäyttöä voi olla erityisesti kohtuuttomien osto- ja myyntihintojen tai kohtuuttomien kauppaehtojen määrääminen sekä tuotannon, markkinoiden tai teknisen kehityksen rajoittaminen kuluttajien vahingoksi. Luettelo väärinkäytön muodoista ei kuitenkaan ole tyhjentävä.²¹ Erityisesti ympäristöteknologiakontekstissa SEUT 102(b) artiklan teknisen kehityksen rajoittamisen argumentti kytkeytyy suoraan ympäristöteknologian diffuusio-ongelmaan²².

Määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen omistaman ympäristöteknologiapatentin lisensoinnista kieltäytymistä voidaan tarkastella määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä, mikäli SEUT 102 artiklan kolme edellytystä täyttyvät. Tutkielmassa edellytyksistä tarkastellaan erityisesti väärinkäyttöä. Määräävän markkina-aseman edellytys käsitellään luvussa 3, ja asetuksen kolmas edellytys täyttyy tyypillisesti, kun on kysymys koko EU:n sisämarkkinoita koskevasta patenttioikeudesta. Immateriaalioikeuksin suojatut teknologiset

---

¹⁷ Eloranta 2018, s. 259.

¹⁸ Ibid., s. 260.

¹⁹ Haarmann 2014, s. 219, 225.

²⁰ Sopimus Euroopan unionin toiminnasta, 13.12.2007 – konsolidoitu toisinto (EUVL C 202, 7.6.2016, s. 47–360).

²¹ Kuoppamäki 2018, s. 291.

²² Diffuusioilla tarkoitetaan innovaatioiden leviämistä, esimerkiksi uuden tuotteen viemistä markkinoille ja sen vähittäistä yleistymistä. Tutkielman kontekstiin vietynä termillä viitataan ympäristöteknologioiden leviämiseen ja laajamittaiseen käyttöönnottoon, jota patenttisuoja voi hidastaa rajoittamalla kilpailua ja korottamalla teknologian hintaa. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 82/2004, s. 26.

läpimurrot ovat nimittäin olleet kautta historian yksi keskeinen syy sille, miksi tietty yritys saavuttaa määräävän aseman.²³

2.3 Kilpailuoikeudellinen pakkolisensointi suhteessa erityissäätelyyn

SEUT 102 artikla ja pakkolisensointiasetus (EU) 2025/2645 ovat kaksi eri väylää samaan ongelmaan. Kilpailuoikeudellinen reitti on luonteeltaan tapauskohtainen ja jälkikäteinen, kun taas asetusperustainen reitti on ennakoiva sekä kriisikohtainen. Ne täydentävät toisiaan, eivät sulje toisiaan pois. SEUT 102 artikla soveltuu käytännössä yksittäisiin väärinkäyttötilanteisiin siinä, missä pakkolisensointiasetus tarjoaa systemaattisemman, mutta soveltamisalaltaan rajatumman vaihtoehdon. Asetus luo erityisen mekanismin kriisejä varten, mutta ei edellytä SEUT 102 artiklan määrittelemää väärinkäyttölöydystä.

Lamplig ym. mukaan EU:n pakkolisensointijärjestelmä sekä kansalliset järjestelmät ovat luonteeltaan pirstaleisia ja epäyhtenäisiä, mikä kriiseissä vaikeuttaa sekä hidastaa rajat ylittävien lisenssien saamista.²⁴ Täten EU:ssa oli tarve uudelle yhtenäiselle pakkolisensointiasetukselle. Tämä on myös yksi syy, miksi tarkastelu rajautuu EU-laajuiseen järjestelmään, ei kansallisiin mekanismeihin.

SEUT 11 artiklan mukaan ympäristönsuojelua koskevat vaatimukset on sisällytettävä unionin politiikan ja toiminnan määrittelyyn sekä toteuttamiseen, erityisesti kestävä kehityksen edistämiseksi. Artiklan mukaisesti EU-oikeuden tulkinnassa tulisi ottaa ympäristölliset tavoitteet huomioon myös silloin, kun kyse ei ole nimenomaisesti ympäristöasioista.²⁵ EU-tasoisessa kilpailuoikeudessa onkin tarve ympäristönäkökohtien kokonaisvaltaisemmalle integraatiolle myös kilpailupolitiikkaan.

Kuten Pihlajarinne painottaa, immateriaalioikeudellisella sääntelyllä on ainutlaatuinen sekä tapauskohtainen potentiaali edistää ympäristöllistä kestävyttä, suhtautua siihen neutraalisti tai toimia sen esteenä. SEUT 11 artikla huomioiden päämääräksi olisi asetettava, että immateriaalioikeudet edistäisivät kestävyttä. Pelkkä neutraalisuus ei ole riittävä lähtökohta tilanteessa, jossa koko oikeusjärjestelmän tulisi osaltaan vastata tarpeeseen säilyttää planeetan elinkelpoisuus.²⁶

---

²³ Kuoppamäki 2018, s. 302–303.

²⁴ Lamplig ym. 2023, 471–472.

²⁵ Pihlajarinne 2021, s. 28.

²⁶ Ibid., s. 25.

3 Lisensoinnin epääminen SEUT 102 artiklan nojalla

3.1 Määrävä markkina-asema ja erityinen vastuu

Immateriaalioikeuksin suojatut teknologiset läpimurrot ovat olleet usein keskeinen syy sille, että tietty yritys saavuttaa määrävän markkina-aseman. Toisaalta yksinoikeudet, kuten patentit, voivat myös rajoittaa muiden yritysten suoraa markkinoille pääsyä.²⁷ Näin ollen määrävä markkina-asema voi syntyä jo pelkästään patentin tuoman suojan kautta, jolla saavutetaan merkittävä kilpailuetu suhteessa muihin yrityksiin. Toki on huomattava, ettei patentti tai muu immateriaalioikeus tuo automaattisesti haltijalleen määrävää markkina-asemaa.²⁸

SEUT 102 artiklan nojalla on kielletty määrävän markkina-aseman väärinkäyttö. Määrävä markkina-asema on saanut vakiintuneen määritelmän Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) ratkaisukäytännössä. Se tarkoittaa ”yrityksen taloudellista valta-asemaa, jonka ansiosta se voi estää tehokkaan kilpailun säilymisen kyseisillä markkinoilla antamalla sille mahdollisuuden toimia huomattavassa määrin riippumattomasti kilpailijoistaan, asiakkaistaan ja viime kädessä kuluttajistaan”.²⁹ Yrityksen määrävä markkina-asema itsessään ei ole kielletty tai lainvastainen, mutta se asettaa yritykselle erityisen vastuun olla harjoittamatta toimintaa, joka voi vääristää kilpailua.³⁰ SEUT 102 artikla heijastaakin ajatusta, jonka mukaan järjestelmä, joka kannustaa ja suojaa laillista kilpailua, ei saisi rangaista sen voittajia.³¹ Näin ollen määrävässä markkina-asemassa olevalla yrityksellä on erityinen vastuu³² olla käyttämättä asemaansa markkinoiden vahingoittamiseksi. Kilpailu ei siis ole kokonaan kiellettyä, mutta erityinen vastuu merkitsee sitä, että dominanttiasemassa olevien yritysten käyttäytymistä arvioidaan tiukemmin kuin muiden yritysten kohdalla.

Erytinen vastuu ulottuu myös tilanteisiin, joissa määrävässä markkina-asemassa oleva yritys kieltäytyy lisensoimasta immateriaalioikeuksiaan. Immateriaalioikeussuoja ei itsessään

---

²⁷ Esimerkiksi Alcoa, Dow ja Kodak ovat saavuttaneet määrävän markkina-asemansa nimenomaan merkittävien patenttien avulla. Kuoppamäki 2018, s. 302–303.

²⁸ Kuusiniemi-Laine 1.4.2003.

²⁹ Tuomio 14.2.1978, United Brands Company ja United Brands Continentaal BV v. komissio, Asia 27/76, ECLI:EU:C:1978:22, kohta 65.

³⁰ Anderman – Schmidt 2011, s. 62.

³¹ Anderman – Schmidt 2011, s. 70–71.

³² EUT on vakiintuneessa ratkaisukäytännössään katsonut, että määrävässä markkina-asemassa olevalla yrityksellä on erityinen vastuu olla antamatta käyttäytymisensä vääristää aitoa ja vapaata kilpailua sisämarkkinoilla. Tuomio 9.11.1983, NV Nederlandsche Banden Industrie Michelin v. kommissio, Asia 322/81, ECLI:EU:C:1983:313, kohta 57.

vapautta yritystä kilpailuoikeudellisesta vastuuasemasta. EUT on kehittänyt oikeuskäytännössään niin sanotun poikkeuksellisten olosuhteiden testin (*exceptional circumstances test*), jonka edellytysten on täytyttävä, jotta lisensoinnista kieltäytyminen voidaan katsoa SEUT 102 artiklan vastaiseksi väärinkäytöksi.

3.2 Poikkeuksellisten olosuhteiden testin kehitys: Magill, IMS Health ja Microsoft

Lisensoinnista kieltäytymistä koskeva unionin oikeuskäytäntö rakentuu essential facility -doktriinin varaan.³³ Terveen kilpailun ylläpitäminen edellytti, että määräävässä markkina- asemassa olevien yritysten, joilla oli hallussaan niin sanottuja essential facilities -resursseja, tuli tarjota pääsy näihin sekä kilpailijoilleen että asiakkailleen syrjimättömin ehdoin. Erityisesti immateriaalioikeustapauksissa doktriinin soveltaminen on edellyttänyt tiukempien kriteerien täyttymistä kuin aineellisten resurssien kohdalla, koska ne ottavat huomioon keksijän erityisen intressin monopolisoida innovaationsa tuottama tulos.³⁴ EUT vahvisti immateriaalioikeuksia koskevan poikkeuksellisten olosuhteiden testin Magill-tapauksessa jo vuonna 1995. Testin systematisointi kolmiportaiseksi rakenteeksi tapahtui IMS Health-tapauksessa vuonna 2004. Unionin yleinen tuomioistuin (EUYT) laajensi testiä edelleen Microsoft-tapauksessa vuonna 2007. Näitä laajennuksia EUT ei ole kuitenkaan myöhemmin vahvistanut.

Magill-tapauksessa televisioyhtiöt kieltäytyivät lisensoimasta ohjelmaluettelojaan Magill TV Guide Ltd:lle, joka pyrki julkaisemaan kattavaa viikoittaista televisio-opasta.³⁵ EUT totesi aluksi, ettei pelkkä tekijänoikeuden haltijuus vielä osoita määräävää markkina-asemaa. Tässä tapauksessa RTE:llä ja ITP:llä oli kuitenkin tosiasiallinen monopoli ohjelmaluetteloiden laatimiseen käytettäviin perustietoihin. Televisioyhtiöt olivat nimittäin ainoa tietojenlähde Magillin kaltaisille yrityksille, jotka halusivat julkaista tiedot täydennettynä esimerkiksi kuvilla.³⁶

---

³³ Doktriinin mukaan määräävässä markkina- asemassa oleva yritys voi poikkeuksellisissa olosuhteissa olla velvollinen antamaan kilpailijoilleen pääsyn hallitsemaansa välttämättömään resurssiin, mikäli kieltäytyminen vääristää kilpailua johdetuilla markkinoilla. Anderman – Schmidt 2011, s. 101–102.

³⁴ Dacar 2023, s. 1497.

³⁵ Tuomio 6.4.1995, Radio Telefis Eireann (RTE) ja Independent Television Publications Ltd (ITP) v. komissio, Yhdistetyt asiat C-241/91 P ja C-242/91 P, ECLI:EU:C:1995:98, kohta 7 ja kohta 10.

³⁶ Ibid., kohdat 46–47.

EUT vahvisti, että yksinoikeus toisintaa teos on sellainen osa tekijänoikeutta, että kieltäytyminen käyttöluvan myöntämisestä ei voi sinällään olla määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä. Kyseisten oikeuksien haltija voi kuitenkin käyttää yksinoikeuttaan sellaisissa poikkeuksellisissa olosuhteissa, että haltijan käyttäytymistä on pidettävä väärinkäyttönä.³⁷ Tässä tuomiossa EUT muotoili ensimmäistä kertaa kriteerit sille, että lisensoinnin epääminen voi olla SEUT 102 artiklan vastaista. Kokoavasti voidaan todeta, että pelkkä kieltäytyminen lisensoimasta ei ole lain vastaista, mutta jos on olemassa poikkeukselliset olosuhteet (*exceptional circumstances*), niin lisensoinnista kieltäytyminen voi olla SEUT 102 artiklan vastaista ja täten määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.

Väärinkäytön osalta EUT otti huomioon kolme asiaa, joiden tuli täytyä kumulatiivisesti.³⁸ Ensimmäkin televisioyhtiöt estivät kieltäytymisellään uuden tuotteen syntymisen, vaikka tuotteelle oli olemassa selkeä ja vahva kuluttajakysyntä. Myös teknologista kehitystä rajoitettiin kilpailun vastaisesti, eivätkä yhtiöt itse tarjonneet vastaavaa uutta tuotetta markkinoille. Toiseksi lisensoinnista kieltäytymiselle ei ollut objektiivista oikeutusta. Kolmanneksi televisioyhtiöt varasivat itselleen johdannaiset markkinat estäen kaiken kilpailun, koska pääsy ohjelmatietoihin oli edellytys ohjelmalehden julkaisemiseksi. Televisioyhtiöt hyödynsivät käytännössä tosiasiallista (*de facto*) monopoliasemaansa yhdellä markkinalla, joka koski välttämätöntä resurssia (*essential facility*), ylläpitääkseen monopoliasemaansa myös toissijaisella, riippuvaisella markkinalla.³⁹

On syytä nostaa esiin myös Magill-tapauksessa ensimmäistä kertaa muotoiltu uuden tuotteen ehto (*new product rule*).⁴⁰ Ehdon mukaan lisensoinnin epääminen voi muodostaa väärinkäytön ainoastaan, mikäli pääsy immateriaalioikeudella suojattuun resurssiin on välttämätöntä sellaisen uuden tuotteen tarjoamiseksi, jolle on vähintään potentiaalista kysyntää.⁴¹ Magill-tapauksessa tämä ehto täyttyi selvästi: markkinoilla ei aiemmin ollut tarjolla kattavaa viikoittaista televisio-opasta ja sen syntyminen oli mahdollista ainoastaan saamalla pääsy kaikkien yhtiöiden ohjelmatietoihin.⁴² Uuden tuotteen ehdon kriteerin merkitys korostui myöhemmässä oikeuskäytännössä. Magill-oikeustapaus vahvisti

---

³⁷ Ibid., kohta 49.

³⁸ Anderman – Schmidt 2011, s. 105.

³⁹ Ibid., s. 104.

⁴⁰ Anderman – Schmidt 2011, s. 105.

⁴¹ Dacar 2023, s.1492 ja Graef 2019, s. 41.

⁴² Dacar 2023, s. 1504.

periaatteen, jonka mukaan lisensoinnista kieltäytyminen voi poikkeuksellisissa olosuhteissa muodostaa SEUT 102 artiklan vastaisen väärinkäytön.

IMS Health -tapauksessa EUT systematisoi Magill-tapauksessa kehitetyt kriteerit selkeäksi kolmiportaiseksi testiksi. Tapauksessa oli kyse lääkemyyntitietojen raportointipalveluihin välttämättömän 1860-lohkon rakennelman lisensoinnista kieltäytymisestä. Rakennelmasta oli kehittynyt markkinoiden tosiasiallinen standardi, sillä lääkeyhtiöt olivat organisoineet esimerkiksi myyntialueensa juuri tämän kyseisen tekijänoikeudella suojatun jaon varaan.⁴³

EUT vahvisti, että immateriaalioikeudella suojatun resurssin lisensoinnista kieltäytyminen voi muodostaa väärinkäytön, mikäli kolme kumulatiivista ehtoa täyttyvät. Kieltäytymisen tulee estää uuden tuotteen syntyminen markkinoille, kieltäytymiselle ei tule olla objektiivista oikeutusta ja sen tulee olla omiaan sulkemaan pois kaikki kilpailu johdannaisilta markkinoilta.⁴⁴

IMS Health -tapauksen merkitys poikkeuksellisten olosuhteiden testin kehityskaaren kannalta on erityisesti siinä, että se täsmensi Magillissa hahmotettua testiä kahdella merkittävällä tavalla. Ensinnäkin EUT vahvisti eksplisiittisesti kriteerien kumulatiivisuuden, mikä Magill-tuomiossa oli jäänyt epäselväksi. Toiseksi tapaus osoitti, että pelkkä tosiasiallinen standardiasema ja siitä johtuva markkinoiden lukkiutuminen voivat riittää välttämättömyyden osoittamiseen, vaikka resurssilla ei olisikaan muodollista monopoliasemaa.

IMS Health -tuomiossa korostettiin lisäksi, että kolmen Magill-kriteerin täytyminen on riittävä, mutta ei välttämätön edellytys väärinkäytön osoittamiseksi. Sekä SEUT 102(b) artiklan sanamuoto että EUT:n ratkaisukäytäntö IMS Health -asiassa antavat hyvän perusteen päätelmälle, että poikkeuksellisten olosuhteiden kategoria voi kattaa myös laajemmin muunlaisia väärinkäytön muotoja.⁴⁵ Vaikka testi sai IMS Heathissa selkeämmän muodon, jätti se kuitenkin edelleen avoimeksi kysymyksen siitä, mikä rooli uuden tuotteen ehdolla on suhteessa muihin kriteereihin. EUYT otti tähän kantaa Microsoft-tapauksessa.

---

⁴³ Tuomio 29.4.2004, IMS Health GmbH & Co. OHG v. NDC Health GmbH & Co. KG, Asia C-418/01, ECLI:EU:C:2004:257, kohdat 2–4. Ks. myös Graef 2019, s. 44.

⁴⁴ Tuomio 29.4.2004, IMS Health GmbH & Co. OHG v. NDC Health GmbH & Co. KG, Asia C-418/01, ECLI:EU:C:2004:257, kohta 38.

⁴⁵ Kuten Anderman ja Schmidt huomauttavat, teknisen kehityksen rajoittaminen on laajempi käsite kuin Magill-tapauksen erityiset tosiseikat tai olosuhteet. Anderman – Schmidt 2011, s. 109.

Microsoft-tapaus on tähän mennessä merkittävin poikkeuksellisten olosuhteiden testiä koskeva ratkaisu ja myös ainoa, jossa pakkolisenssi tosiasiallisesti määrättiin. Tapauksessa komissio katsoi Microsoftin kieltäytyneen toimittamasta kilpailijoille yhteentoimivuutta⁴⁶ (*interoperability*) koskevia tietoja eli tarkemmin kattavia protokollaeritelmiä sekä antamasta lupaa käyttää niitä kilpailevien käyttöjärjestelmien kehittämiseen.⁴⁷

EUYT vahvisti, että immateriaalioikeuden lisensoinnin epäminen ei lähtökohtaisesti ole SEUT 102 artiklan vastaista väärinkäyttöä, vaan väärinkäyttö edellyttää poikkeuksellisia olosuhteita.⁴⁸ Tuomioistuin arvioi tapausta ensisijaisesti Magill- ja IMS Health-tapauksissa muodostuneiden kriteerien valossa. Näitä kriteereitä kehitettiin kuitenkin kahdella hyvin merkittävällä tavalla.

Ensimmäinen laajennus koski uuden tuotteen ehtoa. EUYT korosti, että uuden tuotteen elementti liittyy SEUT 102(b) artiklan logiikkaan teknisen kehityksen rajoittamisesta kuluttajien vahingoksi, eikä se rajaudu vain siihen, että markkinoille jäisi tulematta aivan uudenlainen tuotekategoria.⁴⁹ EUYT painotti, ettei komission tavoite ollut pakottaa Microsoftia mahdollistamaan kilpailijoiden luomia klooneja tuotteistaan, vaan poistaa yhteentoimimattomuuden muodostama este, jotta kilpailijat voivat tarjota merkittävästi eroavia tuotteita esimerkiksi innovatiivisten ominaisuuksien osalta.⁵⁰ EUYT katsoi komission johtopäätöksen teknisen kehityksen rajoittamisesta kuluttajien vahingoksi oikeaksi, mikä osoittautuu huomattavasti laajemmaksi standardiksi kuin IMS Healthin uuden tuotteen ehto.⁵¹

Toinen laajennus koski kilpailun sulkemisen kynnystä. EUYT totesi, että kilpailun poistamisen riskiä koskeva ilmaisu vastaa asiallisesti sitä, että menettely on omiaan poistamaan kaiken toimivan kilpailun, eikä viranomaisen tarvitse odottaa kilpailun täydellistä häviämistä ennen puuttumista.⁵² Carrier tiivistää, että kieltäytymisestä voi syntyä vastuu, vaikka kaikki poikkeukselliset olosuhteet eivät täytyisikään samanaikaisesti. Lisäksi se

---

⁴⁶ Yhteentoimivuus Windows-ympäristön kanssa oli keskeinen kilpailutekijä palvelinkäyttöjärjestelmissä, koska Windows oli PC-käyttöjärjestelmissä tosiasiallinen standardi ja Microsoftilla oli yli 90 prosentin markkinaosuus hallussaan. Tuomio 17.9.2007, Microsoft Corp. v. komissio, Asia T-201/04, ECLI:EU:T:2007:289, kohta 381.

⁴⁷ Ibid., kohta 37.

⁴⁸ Ibid., kohta 331.

⁴⁹ Ibid., kohta 643.

⁵⁰ Ibid., kohta 236.

⁵¹ Dacar ja Graef puoltavat myös artikkeleissaan, että kyse on Magill- sekä IMS Health -linjan merkittävästä laajentamisesta. Dacar 2023, s. 1495, Graef 2019, s. 45.

⁵² Tuomio 17.9.2007, Microsoft Corp. v. komissio, Asia T-201/04, ECLI:EU:T:2007:289, kohdat 561–563.

laajensi kolmannen kriteerin koskemaan uuden tuotteen syntymisen estymisen sijasta myös teknisen kehityksen rajoittamista.⁵³

Objektiivisen oikeuttamisperusteen osalta Microsoft vetosi ensisijaisesti immateriaalioikeussuojaan ja investoinnin suojan heikentymiseen. EUYT katsoi, ettei pelkkä immateriaalioikeussuoja voi olla objektiivinen perustelu Magill- ja IMS Health -tyyppisissä poikkeuksellisissa olosuhteissa, koska muuten poikkeusta ei voitaisi koskaan soveltaa.⁵⁴ Lisäksi Microsoft ei kyennyt todistamaan, että velvoite luovuttaa protokollaeritelmiä vaikuttaisi huomattavan kielteisesti sen innovaatiokannustimiin.⁵⁵ Uuden tuotteen argumentti korosti sitä, että määritelmä painotti enemmänkin kilpailijoiden oman tutkimustyön tuloksia sekä niistä syntyneitä merkittäviä lisäelementtejä tuotteisiin.⁵⁶ Näin ollen korjaava toimenpide ei ollut tarkoitettu mahdollistamaan tuotteiden suoraa kopiointia.

Komissio määräsi Microsoftin toimittamaan yhteentoimivuutta koskevat tiedot kaikille halukkaille yrityksille kohtuullisin ja syrjimättömin ehdoin.⁵⁷ Microsoft-tapauksen merkitystä arvioitaessa on syytä huomata, että ratkaisun antoi unionin yleinen tuomioistuin, ei unionin tuomioistuin. EUT ei ole sittemmin nimenomaisesti vahvistanut näitä laajennuksia myöhemmässä oikeuskäytännössään, mikä on jättänyt poikkeuksellisten olosuhteiden testin osin avoimeksi. Tähän palataan luvussa 3.4.

3.3 Patentinhaltijan puolustukset

Poikkeuksellisten olosuhteiden testiä koskeva oikeuskäytäntö lähtee siitä, että immateriaalioikeuden haltijalla on lähtökohtainen oikeus kieltäytyä lisensoimasta, eikä tätä kieltäytymistä voida suoraan pitää SEUT 102 artiklan vastaisena. Tämä lähtökohta heijastaa immateriaalioikeuden ja kilpailuoikeuden välistä perusjännitettä: patenttisuoja on tarkoitettu kannustamaan innovointiin myöntämällä keksijälle määräaikainen yksinoikeus, kun taas kilpailuoikeus pyrkii turvaamaan avoimen markkinadynamiikan. Väärinkäytön toteaminen edellyttää poikkeuksellisten olosuhteiden täyttymistä, joista todistustaakka on kantajalla itsellään tai vaihtoehtoisesti viranomaisella. Patentinhaltija voi kuitenkin pyrkiä todistamaan, etteivät testin kumulatiiviset edellytykset täyty tai vedota objektiiviseen oikeutukseen.

---

⁵³ Carrier 2011, s. 522–523.

⁵⁴ Tuomio 17.9.2007, Microsoft Corp. v. komissio, Asia T-201/04, ECLI:EU:T:2007:289, kohdat 690–691.

⁵⁵ Ibid., kohta 697.

⁵⁶ Anderman – Schmidt 2011, s. 115.

⁵⁷ Ibid., kohta 48.

Objektiiviset oikeuttamisperusteet jäsenyvät SEUT 102 artiklan kontekstissa kahteen kategoriaan: objektiiviseen välttämättömyyteen ja tehokkuushyötyihin. Tehokkuushyötyihin vetoaminen edellyttää puolestaan neljän edellytyksen samanaikaista täyttymistä: tehokkuushyötyjen tulee realisoitua, menettelyn tulee olla välttämätön hyötyjen saavuttamiseksi eikä vähemmän rajoittavia vaihtoehtoja saa olla – hyötyjen tulee ylittää kilpailuhaitat ja tehokas kilpailu ei saa poistua markkinoilta.⁵⁸ Koska todistustaakka on yrityksellä itsellään, tulee sen esittää konkreettista näyttöä menettelynsä hyväksyttävyydestä. Kirjallisuudessa on todettu, että objektiiviset oikeuttamisperusteet mielletään SEUT 102 artiklan kontekstissa pikemminkin myyttisiksi kuin tosiasiallisiksi puolustusvälineiksi, sillä komissio on käytännössä hylännyt lähes kaikki yritetyt oikeuttamisperusteet.⁵⁹

Ensimmäinen ja yleisin puolustusargumentti on vedota immateriaalioikeuden loogiseen ydinsuojaan – patentti antaa sen haltijalle lähtökohtaisen oikeuden sulkea muut pois teknologian käytöstä. Tämä argumentti on kuitenkin riittämätön poikkeuksellisten olosuhteiden testin kontekstissa: Magill-, IMS Health- ja Microsoft-tapaukset vahvistivat, että immateriaalioikeussuoja ei vapauta dominanttiasemassa olevaa yritystä erityisestä vastuusta poikkeuksellisissa olosuhteissa.⁶⁰

Toinen keskeinen puolustusargumentti on innovaatiokannustimien heikentyminen. Pakkolisensointi vähentää kannustimia investoida tutkimukseen ja tuotekehitykseen, ja tämä pitkän aikavälin haitta ylittää lisensoinnista koituvan kilpailuhyödyn. Microsoft-tapaus asetti tälle argumentille kuitenkin korkean kynnyksen: Microsoft väitti, että innovaatiomarkkinoille aiheutuva haitta olisi suurempi kuin teknologiamarkkinoille koituva hyöty, mikäli sen olisi pakko lisensoida tuotteitaan.⁶¹

EUYT totesi, ettei abstrakti ja teoreettinen väite investointien heikkenemisestä riitä, vaan patentinhaltijan on esitettävä konkreettista ja yksilöityä näyttöä siitä, että juuri kyseinen

---

⁵⁸ Komission tiedonanto 24.2.2009, kohdat 28–31.

⁵⁹ Iacovides – Mauboussin 2023, s. 362.

⁶⁰ Tuomio 6.4.1995, Radio Telefis Eireann (RTE) ja Independent Television Publications Ltd (ITP) v. komissio, Yhdistetyt asiat C-241/91 P ja C-242/91 P, ECLI:EU:C:1995:98 kohta 49, Tuomio 29.4.2004, IMS Health GmbH & Co. OHG v. NDC Health GmbH & Co. KG, Asia C-418/01, ECLI:EU:C:2004:257 kohta 34, Tuomio 17.9.2007, Microsoft Corp. v. komissio, Asia T-201/04, ECLI:EU:T:2007:289 kohta 691.

⁶¹ Komissio korosti tapauksessa, että on luonnollista, että määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen hallinnoimat immateriaalioikeudet ovat nimenomaan innovatiivisia ja omaperäisiä, koska patenteja ei voida myöntää, ellei keksintöä ole, eikä tekijänoikeutta synny, ellei ohjelmistoteos ole omaperäinen. Ei tosin ole yllättävää, että määräävässä markkina-asemassa oleva yritys yrittää saada tällaisen argumentin läpi, mutta sen näyttämiseksi toteen on oltava painavia todisteita. Davis – St. Quintin – Tritton 2022, s. 1235.

pakkolisensointivelvoite heikentää merkittävästi sen innovaatiota.⁶² Tämä jännite on tutkielman kokonaiskuvan kannalta keskeinen: kilpailuoikeuden perinteinen kuluttajahyöty painottaa lyhyen aikavälin hyötyjä, kun taas innovaatiokannustinargumentti korostaa pitkän aikavälin dynamiikkaa. Ympäristöteknologiakontekstissa tämä jännite kiristyy entisestään. Vaikka voidaan argumentoida, että kilpailijat vapaamatkustavat vihreillä innovaatioilla ja heikentävät siten investointikannustimia, pelkkä riskiin vetoaminen ei riitä oikeuttamisperusteeksi ilman konkreettista näyttöä.⁶³

Microsoft yritti vedota puolustuksena myös patentoidun teknologian salassapitovelvoitteeseen. EUYT kuitenkin totesi argumentin kehäpäätelmäksi: välttämättömyysvaatimus merkitsee jo itsessään, että tieto on kilpailijoille arvokasta.⁶⁴ Näin ollen argumentti on kestävä myös ympäristöteknologiakontekstissa.

Kolmanneksi patentinhaltija voi kiistää välttämättömyyskynnyksen täyttymisen. Kilpailijoilla voi olla tosiasiasa vaihtoehtoja eikä patentoitu teknologia muodosta todellista pullonkaulaa markkinoille pääsulle. Ympäristöteknologian kohdalla tämä argumentti voi olla vahva, koska vihreä teknologia koostuu usein monista toisiaan täydentävistä innovaatioista eikä yhdestä välttämättömästä ratkaisusta.⁶⁵ Välttämättömyyskynnyksen kiistäminen on kuitenkin tosiseikkakysymys, joka ratkaistaan tapauskohtaisesti markkinoiden konkreettisten olosuhteiden perusteella. Mikäli teknologia on kehittynyt tosiasialliseksi standardiksi, välttämättömyyden osoittaminen on käytännössä hyvin suoraviivaista.

Neljänneksi patentinhaltija voi vedota siihen, että vapaaehtoiset lisenssijärjestelyt, kuten patenttipoolit, muodostavat vähemmän kilpailua rajoittavan vaihtoehdon pakkokeinoille.⁶⁶ Tämä argumentti on osittain tehokas, mutta se heikkenee merkittävästi, mikäli dominantti yritys aktiivisesti estää poolien syntymisen tai asettaa lisenssiehdoiksi kohtuuttomia ehtoja. Tällaisessa tilanteessa vapaaehtoinen mekanismi ei toimi, ja kilpailuoikeudellinen interventio voi olla perusteltu.⁶⁷

---

⁶² Greaf 2019, s. 45.

⁶³ Iacovides – Mauboussin 2023, s. 367.

⁶⁴ Microsoft yritti argumentoida, että mikäli lisenssi suojattuun immateriaalioikeuteen pitää myöntää kilpailijoille, siirtyisi samalla luottamuksellista ja patentinomistajan kannalta arvokasta informaatiota. Täten ilmenisi riski siitä, ettei kilpailija pitäisi tietoja luottamuksellisina. Davis – St. Quintin – Tritton 2022, s. 1235–1236.

⁶⁵ Fair 2010, s. 66–67.

⁶⁶ Carrier 2011, s. 530–535.

⁶⁷ Iacovides – Mauboussin 2023, s. 535.

Kokonaisuutena patentinhaltijan puolustukset eivät EU-oikeudessa muodosta helposti ylittämätöntä estettä poikkeuksellisten olosuhteiden testin soveltamiselle. Samalla on kuitenkin tunnistettava, että SEUT 102 artiklan reitti on hidas ja oikeudellisesti epävarma erityisesti ympäristötekniikan kiireellisyysvaatimusten valossa. Tämä korostaa tarvetta erilliselle mekanismille ympäristöteknologioiden pakkolisensoinnin suhteen.

3.4 Muodostavatko tapaukset yhtenäisen oikeudellisen testin?

Magill-, IMS Health- ja Microsoft-tapaukset muodostavat rakenteellisesti yhtenäisen kehityskaaren, mutta eivät täysin yhtenäistä testiä. IMS Health systematisoi Magillin kriteerit selkeäksi kolmiportaiseksi rakenteeksi. Microsoft muutti kuitenkin testin sisältöä merkittävästi kahdella tavalla: korvaamalla uuden tuotteen ehdon laajemmalla teknisen kehityksen kriteerillä sekä madaltamalla kilpailun sulkeutumisen kynnyksiä. Dacar toteaa suoraan, että oikeuskäytännön analyysi paljastaa kolme erillistä kriteeristöä doktriinin soveltamiselle: Bronner-kriteerit aineellisille laitoksille ja palveluille, IMS Health -kriteerit immateriaalioikeuksille sekä Microsoft-kriteerit, joiden soveltamisala on tuntematon myöhemmän oikeuskäytännön puitteissa.⁶⁸ Näin ollen tapaukset eivät siis muodosta yhtä koherenttia testiä vaan pikemminkin kolme erillisistä kriteereistä muodostuvaa kokonaisuutta, joiden keskinäinen suhde on osin avoin.

Teknisen kehityksen kriteerin soveltamisala on epämääräinen. Jää epäselväksi, riittääkö minimaalinen tekninen kehitys, vai edellytetäänkö huomattavaa sellaista. EUT ei ole nimenomaisesti vahvistanut laajennuksia, mikä selittää doktriinin soveltamisessa havaittua lähes 15 vuoden taukoa. Graef toteaa, että soveltamisvaje selittyy juuri Microsoftin jälkeisellä kriteeristöjen epäselvyydellä.⁶⁹ Testin avoimuus onkin tutkielmani kokonaiskuvan kannalta kaksiteräinen miekka. Dominanttiasemassa oleva yritys ei voi ennakoida täsmällisesti, milloin sen lisensoinnista kieltäytyminen ylittää väärinkäytön kynnyksen. Toisaalta teknisen kehityksen kriteerin joustavuus mahdollistaa testin soveltamisen ympäristöteknologiakontekstiin, jossa lisensoinnin epäminen voi rajoittaa vihreää innovaatiota kuluttajien ja yhteiskunnan vahingoksi.

---

⁶⁸ Dacar 2023, s. 1503–1504.

⁶⁹ Graef 2019, s. 53.

4 Ympäristöteknologia ja pakkolisenssiasetus

4.1 Poikkeuksellisten olosuhteiden testin soveltaminen ympäristöteknologiakontekstiin

Kilpailuoikeuden näkökulmasta immateriaalioikeuden ydinsisältöön kuuluu yksinoikeus, eikä lisensoinnista kieltäytyminen ole sinällään SEUT 102 artiklan vastaista. Lisensoinnista kieltäytyminen voi kuitenkin muodostaa väärinkäytön poikkeuksellisissa olosuhteissa, joissa neljä kumulatiivista kriteeriä täyttyvät. Holmesin mukaan SEUT 11 artiklan sanamuoto on velvoittava eikä sisällä poikkeusta kilpailupolitiikalle, joten ympäristönsuojelun vaatimukset on integroitava myös kilpailuoikeuden tulkintaan.⁷⁰ Tämä luo normatiivisen perustan sille, että ympäristöteknologian yhteiskunnallinen merkitys voi vaikuttaa testin soveltamiseen. Andriychuk kehystää tämän laajemmin punnintaongelmaksi: EU-oikeudessa on useita legitiimejä arvoja, joita ei voida asettaa pysyvään hierarkiaan, vaan tapauskohtainen punninta on väistämätöntä.⁷¹ Seuraavassa arvioidaan kutakin poikkeuksellisten olosuhteiden testin kriteeriä erikseen ympäristöteknologian erityispiirteiden valossa.

Ensimmäinen kriteeri edellyttää, että patentoitu teknologia on välttämätön kilpailuun johdannaismarkkinoilla eikä sille ole realistisia substituuotteja. Microsoftissa välttämättömyysvaatimuksen osalta EUYT edellytti, että kilpailijoiden on voitava toimia markkinoilla tasavertaisesti.⁷² Ympäristöteknologiassa välttämättömyys voi konkretisoitua tilanteissa, joissa teknologia on kehittynyt tosiasialliseksi alakohtaiseksi standardiksi tai joissa tiheät patenttikannat tekevät vaihtoehtoisten ratkaisujen kehittämisestä käytännössä mahdotonta. Ympäristöteknologiassa patentit eivät tyypillisesti suojaa yhtä ainoaa ratkaisua kuten lääketeollisuudessa, vaan ala on luonteeltaan hajanaisempi ja teknologisten ratkaisujen korvattavuus on ainakin jollain tasolla yleisempää.⁷³ Tämä heikentää välttämättömyyskriteerin täyttymistä ympäristöteknologiakontekstissa.

Toiseksi on tarkasteltava teknisen kehityksen rajoittamista. Microsoft-tapauksessa todettiin, että Microsoftin innovaatiokannustimiin kohdistuva mahdollinen negatiivinen vaikutus on pienempi kuin sen positiivinen vaikutus koko toimialan innovaatiotasoon, minkä seurauksena tarve suojata Microsoftin innovaatiokannustimia ei voinut muodostaa objektiivista oikeutusta.

---

⁷⁰ Holmes 2020, s. 361.

⁷¹ Andriychuk 2021, s. 28–30.

⁷² Graef 2019, s. 105.

⁷³ Carrier 2011, s. 520.

Carrierin mukaan patenttoijan kieltäytyminen lisensoinnista EU:ssa voi täyttää teknisen kehityksen kriteerin, koska kieltäytyminen on omiaan rajoittamaan kilpailevien vihreämpien ratkaisujen kehittymistä markkinoille.⁷⁴ Hilty ja Batista puolestaan korostavat, että patenttien epätarkoituksenmukainen käyttö voi hidastaa innovaatiodynamiikkaa erityisesti silloin, kun on kyse kiireellisesti tarvittavista ympäristöteknologioista.⁷⁵ Graef toteaa artikkelissaan myös, että Microsoftissa alennettuja standardeja voidaan pitää tarkoituksellisesti räätälöityinä tapauksen erityiseen markkinatilanteeseen. Hän ehdottaa, että Magill- ja IMS Health-tapauksissa vahvistetut korkeammat standardit voivat olla voimassa edelleen tapauksissa, joissa ei ole ulkoisia markkinahäiriöitä.⁷⁶ Kriteerin soveltamisalaan liittyy kuitenkin luvussa 3.4. tunnistettu epävarmuus. On epäselvää, onko Microsoft-kriteerien soveltamisala yleinen vai tapauskohtaisesti sidottu poikkeus.

Kolmas kriteeri edellyttää, että lisensoinnin epääminen on omiaan sulkemaan pois kaiken tehokkaan kilpailun johdannaismarkkinoilla, eikä täydellisen sulkeutumisen osoittamien täten ole tarpeen. Kreikan kilpailuviranomaisen linjassa on eksplisiittisesti esitetty, että SEUT 102 artiklaa voidaan käyttää miekanomaisesti siten, että sääntelytavoitteisiin, kuten kestävyYTEEN, vaikuttavat kilpailunrajoitukset muodostavat määräävän markkina-aseman väärinkäytön.⁷⁷ Ympäristöteknologiamarkkinoilla sulkeutuminen voi ilmetä tilanteessa, jossa dominanttiasemassa oleva yritys hallitsee keskeistä patenttisalkkua, eikä kilpailijoilla ole mahdollisuutta kehittää vaihtoehtoisia ratkaisuja.

Neljäs kriteeri ympäristöteknologiakontekstissa on monitahoinen. Holmes esittää, että ympäristötavoitteet voivat toimia objektiivisena oikeutuksena käytökselle, joka muuten voisi olla SEUT 102 artiklan vastaista. Hänen ydinviestinsä on, ettei dominanttiasemassa olevan yrityksen pitäisi joutua nojaamaan vain omaan voitontavoitteluunsa, vaan aidon ympäristötavoitteen tulisi periaatteessa kelvata objektiiviseksi oikeutukseksi, jos tavanomaiset edellytykset täyttyvät.⁷⁸ Toisaalta patentinhaltija voi vedota innovaatiokannustimien suojaan: Fair korostaa, että kestävien teknologioiden alalla patenttisuojana on ratkaiseva väline, jotta sijoittajille annetaan varmuus osallistumisen kannattavuudesta. Hän nostaa myös laajemman punninta-argumentin: innovoijien palkitseminen on tasapainotettava ihmiskunnan yhteisen

---

⁷⁴ Carrier 2011, s. 520.

⁷⁵ Hilty – Batista 2023, s. 10.

⁷⁶ Graef 2019, s. 46 ja 55.

⁷⁷ Malinauskaite – Erdem 2023, s. 1219.

⁷⁸ Holmes 2020, s. 389

hyvän kanssa teknologiasiirron mahdollistamiseksi.⁷⁹ Kyseinen punninta voi vahvistaa ympäristöperustaisen oikeuttamisperusteen hyväksyttävyyttä. Lisäksi Ballardini ym. osoittavat, että mikäli vihreän teknologian saatavuus estyy oikeudenhaltijan lisensointipäätöksen vuoksi, kilpailuoikeudellinen väärinkäyttöargumentti ja pakkolisensointi voivat täydentää toisiaan.⁸⁰

Kokonaisarviona ympäristöteknologian yhteiskunnallinen merkitys voi vaikuttaa poikkeuksellisten olosuhteiden testin soveltamiseen. SEUT 11 artiklan integraatiovelvoite luo tulkintapaineen huomioida ympäristönäkökulmat kaikkien kriteerien soveltamisessa, ja kestävyysperusteet voivat toimia objektiivisena oikeutuksena, mikäli välttämättömyys- ja suhteellisuusedellytykset täyttyvät. Testi on kuitenkin luonteeltaan hidas ja reaktiivinen – se puuttuu yksittäisiin väärinkäyttötilanteisiin, eikä tarjoa systemaattista ratkaisua ympäristöteknologian laajaan diffuusio-ongelmaan. EU-oikeudellinen kynnys pakottaa lisensointiin edellyttää vahvaa tapauskohtaista näyttöä kaikkien neljän kriteerin täyttymisestä.

4.2 Ympäristökriisin puuttuminen pakkolissenssiasetuksen (EU) 2024/2645 soveltamisalasta

Euroopan parlamentin ja neuvoston ehdotuksessa pakkolissenssiasetukseksi⁸¹ tunnistettiin ympäristökriisit kohteena, joihin asetuksella pystyttäisiin vastaamaan. Ehdotuksen mukaan ympäristövaikutusten osalta aloitteen myönteiset vaikutukset voivat olla ratkaisevia pyrittäessä lisäämään sellaisten tuotteiden ja tekniikkojen saatavuutta, joilla voidaan ratkaista ympäristökriisejä.⁸² Ehdotuksella nähtiin olevan myös positiivisia vaikutuksia perusoikeuksiin. Valtioneuvoston kirjelmän mukaan sillä pystyttäisiin kohentamaan EU:n kansalaisten perusoikeuksien toteutumista, esimerkiksi kansalaisten oikeutta hyvänlaatuiseseen ympäristöön.⁸³ EU:n lainsäätäjä on itse asetuksen valmistelutyössä todennut, että ympäristökriisit kuuluvat välineen potentiaalisen soveltamisalaan, mutta lopullisessa pakkolissenssiasetuksessa (EU) 2025/2645 liitteeseen ei ole sisällytetty erillistä

---

⁷⁹ Fair 2010, s. 62–63.

⁸⁰ Ballardini ym. 2025, s. 1122.

⁸¹ COM (2023) 224 final.

⁸² Ehdotuksen mukaan EU:n parempi valmius puuttua vakavaan kriisiin toisi myönteisiä sosiaalisia vaikutuksia, koska se auttaisi rajoittamaan jokapäiväisiin yhteiskunnan prosesseihin kohdistuvia häiriöitä hillitsemällä kriisiä tai poistamalla sen kokonaan. COM (2023) 224 final, s. 8.

⁸³ U 54/2023 vp, s. 8.

ympäristökriisimekanismia. Näin ollen nykyinen tilanne on epälooginen ja vaatisi tarkentamista ympäristöteknologioiden osalta.

Komission ehdotus 2023 tunnistaa ympäristöuhat kriisin perusteeksi, mutta ehdotuksen logiikka on edelleen kriisinhallinta eikä se tarjoa itsenäistä ympäristöperustetta. Pakkolisenssejä patentin hyödyntämättä jättämisen perusteella ei mainita EU:n uudistusehdotuksessa. Tämä on menetetty tilaisuus sisällyttää kestävyysnäkökulmia asiaankuuluvaan oikeudelliseen kehykseen.⁸⁴

Jäsenvaltioissa ympäristöperusteet ovat periaatteessa mahdollisia joissain maissa, mutta on epäselvää, milloin ympäristötarpeet riittävät pakkolisensoinnin perusteeksi. Euroopasta ei tunneta esimerkkejä, joissa pakkolisenssi olisi myönnetty tai edes haettu nimenomaisesti ympäristökestävyyden perusteella. EU:ssa pakkolisensointi ympäristösyistä kattaa vain välttämättömät ympäristöhätätilanteet, eivätkä tilanteita, jotka eivät ole luonteeltaan välittömiä tai katastrofaalisia.⁸⁵ Tämä on ongelmallista, koska ilmastonmuutoksen kaltaiset ympäristöhätätilanteet ovat vakavia, vaikka niiden seuraukset realisoituvatkin pidemmällä aikavälillä.

Komission ehdotus pakkolisensointijärjestelmästä otti huomioon ympäristökriisit mekanismin käynnistäjinä, mutta soveltamisala jäi kapeaksi, koska kyse on kriisinhallinnasta ja kriisiin liittyvien tuotteiden saatavuuden varmistamisesta. Näin ollen on tärkeää erottaa käsitteellisesti toisistaan ”kriisi” ja ”hätätila/äärimmäinen kiire”, koska oikeudelliset seuraamukset riippuvat tästä määrittelystä. Ilmastokriisi vaatii sekä välittömiä että pitkäjänteisiä ratkaisuja, mikä ei mahdu pelkän hätätilaparadigman sisälle.⁸⁶ Näin ollen on tulkittavissa, että kriisin ja hätätilan käsitteitä tulisi laajentaa kattamaan myös ilmastonmuutoksen kaltaiset ympäristökriisit.

4.3 De lege ferenda: ympäristökriisi osaksi pakkolisensointijärjestelmää

Oikeuskirjallisuudessa on viime vuosina enenevässä määrin tarkasteltu mahdollisuutta sisällyttää ympäristökriisi osaksi pakkolisensointijärjestelmää. Hoffman ym. perustelevat, että ilmastonmuutos ja ympäristönsuojelu voidaan nähdä niin sanottuina ”*overriding interests*” -perusteina, jotka voivat oikeuttaa pakkolisenssin myöntämiseen.⁸⁷ Ympäristöperuste on täten

---

⁸⁴ Ballardini ym. 2025, s. 1124.

⁸⁵ Ibid., s. 1123–1124.

⁸⁶ Lampling ym. 2024, s. 474.

⁸⁷ Hoffman ym. 2026, s. 10.

heidän analyysissään lähtökohtaisesti mahdollinen, mutta se edellyttää tapauskohtaista arviointia sekä painavaa intressipunnintaa.⁸⁸

Samoin Lampling ym. korostavat, ettei pakkolisensointia tulisi rajata vain kriisitilanteisiin. Heidän mukaansa järjestelmällä on laajemmat funktiot: julkisten tavoitteiden – mukaan lukien ympäristönsuojelun – edistäminen, patenttien tosiasiallisen hyödyntämisen varmistaminen sekä sen ehkäiseminen, että patentit muodostuvat esteeksi mahdollisesti vihreämmille jatkoinnovaatioille.⁸⁹

Ballardini ym. tunnistavat keskeiseksi rakenteelliseksi ongelmaksi ”yleisen edun” käsitteen liian kapean tulkinnan. Koska pakkolisensointia on perinteisesti sovellettu erityisesti kansanterveyskriiseihin, myös yleisen edun käsite on muotoutunut tätä taustaa vasten varsin rajoittuneeksi. Kirjoittajien mukaan käsitteen laajentaminen kattamaan ympäristökriisit olisi periaatteessa oikeudellisesti mahdollista, normatiivisesti perusteltua sekä toivottavaa.⁹⁰

De lege ferenda -tarkastelu osoittaa, että nykyinen oikeudellinen kehys, sekä kilpailuoikeudellinen pakkolisensointi SEUT 102 artiklan nojalla että pakkolisensointiasetukseen perustuva erityismenettely eivät riittävällä tavalla vastaa ympäristötekniikan diffuusion edistämisen tarpeeseen. Kilpailuoikeudellinen puuttuminen edellyttää väärinkäytön osoittamista tapauskohtaisesti, minkä kynnyksen on osoittautunut korkeaksi, ja pakkolisensointiasetus rajaa soveltamisalansa kriisikontekstiin jättäen ilmastonmuutoksen sekä ympäristökriisit rakenteellisina ja pitkäkestoisina ilmiöinä kehyksen ulkopuolelle. Vajeeseen vastaamiseksi kirjallisuudessa on esitetty useita vaihtoehtoisia lähestymistapoja.⁹¹ Nämä ehdotukset ovat kuitenkin toistaiseksi vailla riittävää poliittista tukea ja edellyttävät toteutuakseen joko EU-tasosta lainsäädäntöuudistusta tai laajempaa kansainvälisoikeudellista konsensusta. Vaikka de lege ferenda -argumentaatio ei tarjoa välitöntä ratkaisua, se osoittaa kuitenkin kehityksen toivotun suunnan: immateriaalioikeudellisen sääntelyn on kyettävä vastaamaan ympäristöllisiin haasteisiin nykyistä herkemmin, jotta SEUT 11 artiklan ympäristöintegraatioperiaate toteutuu myös käytännön tasolla.

---

⁸⁸ Pakkolisensoinnin laajentaminen ympäristöteknologioihin ei todennäköisesti heikentäisi innovaatiokannustimia. Vastaavaa negatiivista vaikutusta ei ole havaittu esimerkiksi lääketeollisuuden kohdalla, mikä tukee näkemystä siitä, että järjestelmän soveltamisalan maltillinen laajentaminen voisi olla toteutettavissa ilman merkittäviä haitallisia vaikutuksia innovaatiotoimintaan. Ballardini ym. 2025, s. 1125.

⁸⁹ Lampling ym. 2024, s. 472–473.

⁹⁰ Ballardini ym. 2025, s. 1125.

⁹¹ Esimerkiksi ilmastoteknologioiden patenttisuojan ajan lyhentäminen. Drexler 2024, s. 715.

5 Johtopäätökset

Lähtökohtana siis on, että patentinhaltijalla on oikeus kieltäytyä lisensoimasta, koska yksinoikeus on patentin ydin. Tästä seuraa, että kynnys tulkita kieltäytyminen SEUT 102:n mukaiseksi väärinkäytöksi on korkea. Magill-, IMS Health- ja Microsoft-tapausten perusteella kieltäytyminen voi kuitenkin olla kiellettyä poikkeuksellisissa olosuhteissa, kun neljä kriteeriä täyttyvät kumulatiivisesti: lisenssi on välttämätön lisenssinpyytäjän toiminnalle, kieltäytyminen estää uuden tuotteen tai palvelun pääsyn markkinoille, kieltäytyminen poistaa kaiken kilpailun johdannaismarkkinoilta, eikä kieltäytymiselle ole objektiivisesti hyväksyttävää perustetta.

Tapaukset muodostavat rakenteeltaan yhtenäisen linjan, mutta eivät täysin yhtenäistä sisältöä. Microsoft lievensi ”uuden tuotteen” vaatimusta ja siirsi painotusta kohti joustavampaa kokonaisarviointia sekä SEUT 102(b):n mukaista teknisen kehityksen rajoittamista. Tämä kehityssuunta lisää tulkinnallista liikkumavaraa, mutta heikentää oikeudellista ennakoitavuutta. Oikeuskäytäntö ei muodosta mekaanista testiä, vaan edellyttää tapauskohtaista harkintaa.

Ympäristötekniikan yhteiskunnallinen merkitys voi vaikuttaa testin soveltamiseen, mutta ei madalla soveltamiskynnystä automaattisesti. Käyttökelpoisin reitti on Microsoft-linjan mukainen teknisen kehityksen rajoittaminen kuluttajien vahingoksi SEUT 102(b):n nojalla: ympäristötekniikan diffuusion estyminen voidaan argumentoida tällaisena rajoittamisena, ja väärinkäyttöluettelon esimerkinomainen luonne jättää tulkinnallista liikkumavaraa. EU-oikeuskäytäntö ei kuitenkaan tarjoa vielä ympäristökontekstiin rakennettua matalamman kynnyksen testiä, minkä vuoksi kilpailuoikeudellinen puuttuminen yksinään jää epävarmaksi sekä tapauskohtaiseksi välineeksi suhteessa ilmastokriisiin laajuuteen ja kiireellisyyteen.

Asetus (EU) 2025/2645 tuo EU-tasoisena erityismenettelyn, joka yhtenäistää kansallisesti pirstalaisen pakkolisensointijärjestelmän ja tarjoaa nopean reagoitavälineen kriisitilanteisiin. Pakkolisenssisetus on kuitenkin riittämätön vastaus ympäristötekniikan saatavuuden haasteisiin kahdesta syystä. Ensinnäkin asetuksen soveltaminen edellyttää tunnustetun kriisi- tai hätätilamekanismin aktivoitumista, eikä asetuksen liite sisällä erillistä ilmasto- tai ympäristökriisimekanismia. Toiseksi pakkolisensointi on asetuksessa viimesijainen keino, minkä takia soveltamiskynnys on korkea myös erityissääntelyn puitteissa.

De lege ferenda -argumentaatio puoltaa yhtä selkeää kehityssuuntaa: ympäristökriisi – erityisesti ilmastonmuutos – tulisi kytkeä asetuksen soveltamisalaan joko päivittämällä liitettä tai ”kriisi”-käsitettä laajentavasti tulkitsemalla. Ilman tätä muutosta sekä SEUT 102:n tapauskohtainen ja korkean kynnyksen puuttumisreitti että asetuksen kriisikytköksinen mekanismi jäävät yhdessäkin riittämättömiksi turvaamaan ympäristötekniologian laajamittaista diffuusiota tavalla, jota SEUT 11 artiklan ympäristöintegraatioperiaate edellyttäisi.